

Розман Ірина

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри англійської філології та
методики викладання іноземних мов
Мукачівського державного університету,
м. Мукачево, Україна
ORCID: 0000-0002-4951-0074
e-mail: rozmanii@ukr.net

Лемак Оксана

здобувач ступеня доктора філософії
Мукачівського державного університету,
м. Мукачево, Україна
ORCID: 0000 0001 5439 2247
e-mail: lemakoksana23@jmail.com

ВНЕСОК ЛІТЕРАТОРІВ У ПІДГОТОВКУ ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ ЗАКАРПАТТЯ У 20-30-ті РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ: НАУКОВИЙ ДИСКУРС

Анотація. У статті крізь призму наукового дискурсу висвітлено внесок українських літераторів (письменників, літературних критиків, редакторів) у підготовку навчальної літератури для українських початкових шкіл Закарпаття у 20–30-ті рр. ХХ ст. З'ясовано, що з-поміж літераторів-педагогів кристалізувалося чітке розуміння того, що вагомим засобом створення національної за змістом та європейської за формою навчальної книги має стати художня література. Описано підходи сучасних учених до висвітлення цієї проблеми.

Здійснено порівняльний аналіз змісту та ідейної спрямованості азбук, підготовлених А. Волошиним у 1906, 1908, 1917, 1921 роках. Висвітлено структуру й змістове наповнення укладених О. Маркушем навчальних книг для початкової школи, зокрема букваря «Зорниця», що мав кілька видань (1925, 1926, 1930).

З'ясовано, що менш дослідженим аспектом науково-педагогічному просторі є шкільна навчальна література, підготовлена літераторами, які належали до русинської та русофільської ідейних течій. Із таких позицій проаналізовано укладені письменниками І. Кизаком «Букварь для народних шкіл єпархії Пряшевской» (1919, 1921) та Д. Вислоцьким «Карпаторускій букварь». Продемонстровано, як добір текстів (переважно з творів російських письменників) позначився на ідейній спрямованості цих навчальних книг.

Ключові слова: українські літератори-педагоги, Закарпаття, шкільна навчальна література, початкова школа, педагогічний дискурс.

Постановка проблеми. Проблема розвитку українського підручникотворення на Закарпатті у 20–30-ті рр. ХХ ст. отримала певне висвітлення у вітчизняній історіографії. Однак залишаються певні аспекти, які потребують поглибленого вивчення. Цьому сприятиме осмислення ролі і місця українських літераторів у підготовці підручників для початкової школи. Будучи фаховими педагогами і редакторами, талановитими поетами і прозаїками, кваліфікованими мовознавцями, вони спричинилися до розв'язання надважливих для підготовки шкільної навчальної літератури питань, що стосуються правопису та пошуку «балансу» між літературною українською мовою і особливостями мовлення місцевих русинів-українців.

У вітчизняній педагогіці достатньо ґрунтовно розроблені науково-теоретичні та методичні засади підручникотворення (М. Бурда, С. Бричок, О. Жосан, Т. Лукіна, Я. Кодлюк та ін.). Спираючись на цей науковий досвід, розглядаємо підручники, зокрема азбуки і читанки, що з'явилася на Закарпатті за міжвоєнного періоду, не лише як засіб забезпечення функціонування української початкової школи, а й як складне соціокультурне явище, детерміноване різними суспільними чинниками.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Процес українського підручникотворення на Закарпатті у 20–30-ті рр. ХХ ст. знайшов фрагментарне відображення в працях науковців про розвиток національної освіти і шкільництва в краї (В. Гомоннай, І. Гранчак, А. Ігнат, М. Марусинець, Ю. Мудра, І. Небесник, Т. Росул, В. Химинець, П. Ходанич та ін.). Проблему підготовки азбук і букварів для початкових шкіл краю досліджували Н. Данилець, М. Кляп, Л. Маляр, Г. Розлуцька, О. Фізеші тощо. Однак, окремі аспекти їхнього доробку потребують поглибленого осмислення, а внесок українських літераторів-педагогів у підготовку української шкільної навчальної літератури в краї спеціально не вивчався. Це зумовлює наукову актуальність і практичне значення порушеної проблеми.

Мета статті – висвітлення крізь призму науково-педагогічного дискурсу ролі та внеску українських літераторів (письменників, літературних критиків, редакторів) у підготовку навчальної літератури для українських початкових шкіл Закарпаття у 20–30-ті рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі вивчення порушеної проблеми акцентуємо на чотирьох аспектах: чинниках, що впливали на розвиток національного підручникотворення в краї та залучення українських літераторів до цього процесу; ролі окремих персоналій літераторів у підготовці шкільної літератури; підходах і особливостях її змістового наповнення; ідейно-виховних проблемам

використання художніх текстів. Ці компоненти взаємопов'язані та розглядаються в органічній цілісності.

Діяльність українських літераторів зі створення підручників для початкової школи на Закарпатті за досліджуваного періоду детермінувалася низкою загальних чинників у вигляді державної політики Чехословаччини в галузі освіти, допомоги українських суспільних інституцій у розв'язанні цієї проблеми, характеру і тенденцій розвитку регіональної системи шкільництва, особливостей етнокультури русинів-українців краю та ін. Вагомий вплив на цей процес справили традиції національного підручникотворення другої половини XIX – початку XX ст. (М. Шашкевич, О. Духнович, О. Барвінський, К. Лучаківський, О. Партицький та ін.), вивчення зарубіжного досвіду, інтелектуальний потенціал емігрантів із Галичини і Наддніпрянщини тощо. Гострі питання підручникотворення пов'язувалися з правописом та необхідністю врахування особливостей говорів місцевих русинів-українців.

На такому тлі визрівало розуміння того, що вагомим засобом творення національної за змістом та європейської за формою навчальної книги має стати українська література у своєму жанровому розмаїті. Головними речниками цієї концептуальної установки виступали українські літератори та освітяни краю. Так, розглядаючи літературу як «образ життя народу», А. Волошин підкреслював, що її «найкращі перли» мають стати джерелом морального і родинного виховання та сприяти формуванню в учнів розуміння і любові до «народного духа, народного генія» (Волошин, 1935).

Рушійною силою реалізації цієї концептуальної установки виступили українські літератори Закарпаття, які під час укладання підручників для початкової школи майстерно використали не лише власний, а й передусімтворчі надбання відомих українських та зарубіжних письменників і поетів. З-поміж різних категорій педагогічних персоналій вони зробили найвагомий внесок у підготовку української навчальної книги для початкової школи. Поряд із місцевими діячами (А. Волошин, О. Маркуш, Ю. Ревай, А. Штефан та ін.) до цієї справи спричинилися емігранти з Галичини (В. Бірчак, Марійка Підгірянкa, І. Панькевич, В. Пачовський) та Наддніпрянщини (С. Черкасенко). З огляду на обмежені обсяги статті, акцентуємо на підручникотворчій діяльності знакових педагогічних персоналій, яку розглядаємо крізь призму наукового дискурсу.

Чільне місце з-поміж них посідають постаті А. Волошина та О. Маркуша, які підготували найпопулярніші азбуки і читанки для початкової школи. Зважаючи на науковий досвід вивчення їхньої підручникотворчої діяльності (В. Гоммонай, Н. Данилець, М. Кляп, Я. Лукачина, Л. Маляр; Г. Розлуцька, І. Сенько, О. Фізеші), увиразнимо її окремі аспекти в ракурсі досліджуваної проблеми. Насамперед підкреслимо, що в укладених А. Волошином і О. Маркушем азбуках і читанках яскраво виявився їхній літературний хист як прозаїків і драматургів (таблиця 1).

**Найбільш популярні азбуки і читанки для початкової школи,
укладені українськими педагогами-літераторами**

Автор	Назва і рік видання
Волошин А.	Азбука карпато-руського и церковно-славянського чтенія (1921)
Волошин А.	Читанка для II классы народних школ (1921)
Волошин А.	Читанка для IV и V школьных роков народних школ. Ч. II (1932)
Волошин А.	Читанка для VI – VIII школьных роков народних школ. Ч. III (1932)
Волошин А.	Мала читанка для II и III классы народних школ (1925)
Волошин А.	Методична граматика карпато-руського языка для низших клас народних школ (1924)
Егрецкий Е, Маркуш О.	Подкарпаторусский Букварь (1923)
Маркуш О.	Зорниця. Перша книжочка до читаня для руських детей (1925)
Маркуш О., Ревай Ю.	Живе слово. Читанка для 5-6 школьного року народных школ (1931)
Маркуш О., Ревай Ю.	Отчина. Читанка для 3-4 школьного року народних школ (1931)
Маркуш О., Ревай Ю.	Маркуш А., Ревай Ю. Перша читанка для I школьного року руських народних школ (1931)
Маркуш О., Ревай Ю.	Світло. Читанка для 7–8 школьного року народних школ (1932)
Маркуш О., Ревай Ю.	Друга читанка для 2 поступного рочника народних школ (1937)

У ракурсі порушеної проблеми заслуговує на увагу розвідка Л. Маляр про виховний потенціал підручників для народної школи А. Волошина. Авторка показала, що в укладених ним азбуках і читанках 1921, 1925 рр. широко представлені поезії Т. Шевченка, І. Франка, Ю. Федьковича, С. Руданського, С. Воробкевича, Б. Грінченка, Л. Глібова, Марко Вовчок, С. Черкасенка, Є. Грибінки, С. Русової, О. Олеса, Б. Лепкого, Олени Пчілки, інших письменників Наддніпрянщини, Галичини, Буковини, Волині. Науково доцільними є лінгвістичні зауваги дослідниці щодо намагання А. Волошина наблизити мову оригінальних творів до місцевого діалекту. Для цього він змінював назви деяких поезій Т. Шевченка та малозрозумілі для закарпатської молоді слова на відомі їм поняття (Маляр, 2017). Також читанки знайомили із життєвим і творчим шляхом українських класиків.

Погляди Л. Маляр суголосні з міркуваннями і висновками інших дослідників цієї проблеми. Так, С. Сенько вважає, що підхід А. Волошина до добору авторів формував в учнів тверде переконання, що це – представники єдиної русько-української культури. Так, у їхній свідомості утверджувалася ідея української соборності (Сенько, 1998, с. 87–88).

Зважаючи на цей науковий досвід вивчення шкільних підручників А. Волошина, звернемо увагу на низку важливих аспектів. Аналіз змісту різних видань азбук і читанок показує чіткий послідовний підхід автора до добору літературних текстів відповідно до вікових особливостей учнів та навчальних завдань. Про це свідчить підхід до використання творів Т. Шевченка в читанках (див. таблиця 1) для 1-го класу, де була вміщена лише поезія «Сирота», для 2 і 3 класів (поезії «Учитесь», «Рано», «Вечер»), для 4 і 5 класів («Бабуся»), для 6 і 7 класів – вірш «Тополя» і низка фрагментів з інших поезій, які наповнювали окрему рубрику «З думок Тараса Шевченка». На тлі такої динаміки зростало соціально-патріотичне звучання поетичного слова Кобзаря. Це виявилось і в розширенні переліку творів інших українських літераторів, а також уміщенні біографічних «уступок» про їхнє життя і творчість, які мали знайомити не лише з життєписом, а й передусім з ідеями найславніших письменників (Волошин, 1935, с. 61).

Добір літературних творів увиразнює зміну ідейної спрямованості укладених А. Волошином шкільних книжок, які, треба визнати, апріорі відповідали установкам і вимогам освітньої політики панівних державних режимів. Це відобразилося в назвах видань, що з'явилися за угорської влади («Азбука угро-руського і церковно-славянського читення», 1906, 1908, 1917) (Волошин, 1917) та за чехословацького періоду («Азбука карпато-руського і церковно-славянського читення, 1921) (Волошин, 1921). Остання мала «гриф», що свідчив про «допущення до уживання в народних школах з руським учебным языком» та дату і номер відповідного розпорядження Міністерства шкільництва та народної освіти (Волошин, 1921).

Авторство текстів «Азбук», виданих у 1906, 1908, 1917 рр. не зазначалося, за винятком поезій О. Духновича на шкільну і морально-етичну тематику («Іду в школу», «Ігри», «Честь», «Клятва», «Церкви», «Ранкова молитва школяра», «Вечірня молитва школяра», «Пияцтво»), які вміщувалися між оповіданнями на різні теми (Волошин, 1917). Окремі з них були взяті з «Азбуки» Генція. Наприкінці цих видань подавалися тексти, що відображали їх ідейне спрямування. В оповіданні під номером 51 «Отчизна» діти читали (мовою оригіналу): «Отчизна или отечество есть родна земля наша, где жили отцы и деды наши, где родилися и живем и мысами. Наша отчизна – Угорщина. Ми родилися в Угорщине...» (Волошин, 1917, с. 83). Ці прозові рядки поетизував вірш «Угорщина»: «Наша красна Угорщина, / Любезная отчизна / Заслужила то отьнась: Храним ю на каждый чась» (Волошин, 1917, с. 83).

Далі під номером 54 уміщено оповідання «Наша земля», де в абстрактно-споглядальній формі описувалося довкілля селянських дітей:

«Коли вийдемо в лете въ день ясний на горбокъ, и пообзираемся навколо себе, та увидимте надъ собою синий сводъ неба... На земле видиме горбы и горы, долины и ровнины... На ровнинахъ суть поля, нивы, луги и посовиска...» (Волошин, 1917, с. 84). Таке поєднання трьох зазначених текстів формувало у свідомості дитини прості і зрозумілі уявлення: довкілля – це Угорщина – моя вітчизна, а моє соціальне оточення і Я є її частиною.

Окремі автори появу в «Азбуці» 1908 р. текстів «Отчизна» та «Угорщина» пов'язують з ухваленням 1907 р. законом, що зумовлював право обіймати посаду вчителя за умов набуття громадянства Угорщини та складання присяги на вірність державі. У відповідному ключі в ньому визначалася мета освіти: прищеплювати в душах дітей вірність Угорській батьківщині та формування в їхній свідомості почуття приналежності до угорської нації. Однак, зауважмо, що згадані тексти були присутні і в першому виданні читанки 1906 р. Виконувалося замовлення держави на виховання толерантних і вірних до неї громадян.

Ідейна тональність азбуки в плані виховання любові до свого народу і регіонального патріотизму змінилася з входження Закарпаття під владу Чехословаччини. Згадані тексти О. Духновича в четвертому виданні «Азбуки» 1921 р. були заміщені віршем «Я Русинь бывъ, есмь буду» («Я родился Русиномъ, / Честный мой родъ не забуду, / Останусь его сыном, / Русин был мой отец, мати, / Русская вся родина...»). За ним – оповідання «Родина» з такими словами: «Ми родилися и жиєме на Подкарпатской Руси. Она наша родина... тут родилися отецъ и мати, тут похоронили дедовъ и пращидовъ...» (Волошин, 1921). Вони навіюють аналогію з текстом «Отчизна» з «Азбуки» 1917 р. (Волошин, 1917).

Окрім А. Волошина, вагомий внесок у підготовку навчальної літератури для українських початкових шкіл Закарпаття міжвоєнної доби зробив талановитий письменник і журналіст О. Маркуш. У вітчизняній педагогічній літературі, зокрема з подачі зарубіжного українця Р. Магочого, побутують дані, згідно з якими О. Маркуш підготував сам та в співавторстві 23 навчальні книги «на рідній мові» для початкових і горожанських шкіл (Розлуцька, 2005, с. 59). За іншими даними, таких книг було 20. В обох випадках вони потребують уточнення, бо серед виданих О. Маркушем шкільних навчальних книжок були не тільки українські, а й укладений спільно з Ю. Реваєм українсько-угорський термінологічний словник. Також О. Маркуш брав участь у підготовці підручників для румунських шкіл (Маркуш, 1991, с. 8–9).

Окремо відзначмо підготовлений О. Маркушем буквар «Зорниця», що мав кілька видань (1925, 1926, 1930). Він досліджувався вченими-педагогами (Н. Данилець, Г. Розлуцька) та мовознавцями (Я. Лукачина), але потребує деякого поглибленого осмислення в контексті порушеної проблеми. Поряд із призначеними для читання прозовими і віршованими творами Б. Лепкого («Родный край») та С. Воробкевича («Веснянка», «Мы русини»), основне місце в «Зорниці» посідають твори без зазначення

авторства («Воробчик», «Котик», «Хлопчик», «Сон», «Що не знав Осип» та ін.). Зважаючи на текстологічно-порівняльний аналіз з прозовими творами О. Маркуша, можемо припустити, що він сам писав оповідання для своїх читанок.

Буквар «Зорниця» слугує яскравим прикладом того, що завдяки високому рівню мовознавчої та літературознавчої підготовки укладені літераторами-педагогами букварі вирізняються оптимально-доцільною структурою та високим науково-методичним рівнем. Перше видання букваря О. Маркуша мало 128 сторінок. Близько 44% від загального обсягу припадало на азбуку, що складалася з 34 літер алфавіту. Вони близькі до сучасної абетки, за винятком дещо зміненого порядку розташування літер, відсутності «ї» та наявності «ы» і «Э». Поряд з нею подавалася церковнослов'янська азбука, далі – тексти для читання, а насамкінець – молитви (Маркуш, 1925). Написаний українською літературною мовою буквар містив слова, вирази, речення, що відображали колорит її місцевих форм (говорів).

Менш відомими і дослідженими в українському науково-педагогічному просторі залишаються видання літераторів, які належали до поширених на Закарпатті за досліджуваного періоду русинської та русофільської течії. Вони також активно використовувалися в початкових школах, але за своєю ідейною спрямованістю відрізнялися від означених вище підручників, що також досягалося відповідним добором авторів і художніх текстів.

Таким яскравим прикладом слугує знаний літератор і церковний діяч Іван Кизак, який, будучи прихильником русинської течії, у відповідному дусі підготував «Букварь для народних шкіл епархії Пряшевской» (1919, 1921), а також методичні рекомендації до нього – «Руководство к фонемимическому букварю» (1920). Схвалений Міністерством шкільництва та народної освіти до використання «Букварь» традиційно складався з трьох основних частин: азбучної (с. 3–48); текстів для читання («Управжненіє в чтеніі», с. 49–82); молитви (с. 83–86) (Кизакъ, 1921). Окремі науковці вказують, що книга написана «русинською мовою» (говором. – Авт.), хоча насправді вона більшою мірою відповідає стандартам тогочасної російської мови.

Тексти для читання подавалися без зазначення авторства, хоча з-поміж них проглядаються уривки відомих творів Л. Толстого, І. Крилова, інших російських письменників. Лише байка «Мавпа і окуляри» («Мартышка и очки») позначалася авторством [І.] Крилова (Кизакъ, 1921, с. 80). Так само і текст пісні «Гімнь народный» («Я Русин был, есмь, и буду»), який можна вважати ідейною квінтесенцією підручника, автор умістив без зазначення прізвища О. Духновича (Кизакъ, 1921, с. 58).

Прикметно, що в рецензії на друге видання цього підручника С. Бочек, шкільний інспектор Підкарпатської Русі, указував на доцільність розширення «географії»уміщених у «Букварі» художніх творів. Уміле і доцільне використання цього важливого засобу пізнання і виховання, на

його думку, мало сприяти найкращому розумінню учнями особливостей укладу життя населення не лише рідного краю, й усього світу (С. Б., 1922).

Маловідомим в українській історико-педагогічній науці залишається і «Карпаторусській буквар» знаного письменника, перекладача, журналіста та громадсько-культурного діяча Лемківщини Д. Вислоцького. Цей буквар чи не найкоротший за обсягом (63 с.), його частина для читання вигідно відрізняється логічною структурою: підрозділи «Моиродны» (батько, мати, дід, баба тощо); «Наши кормильць»; «Годь» [пори року]; «Сказки»; «Басни»; «Стихотворенія»; «Карпаты» та ін.

В історіографії Д. Вислоцького відносять до прихильників русофільства, яке в змісті «Букваря», заважаючи на його назву і текстовий матеріал, сполучалося з русинством. Така ідейна спрямованість проглядається у вживанні «двох с» та властивих для російської мови понять «Родина», а не «Вітчизна», як у А. Волошина, тощо. Автор відкрито не говорить про спорідненість русинів-українців з українським народом або з росіянами, але на догоду панівному політичному режиму чітко експонує думку про їхню спорідненість з «чехословаками». Така логіка відстежується в оповіданнях «Карпаты» («Мы живемо въ горах Карпатахъ... Карпаторусскій народъ делится на лемковъ..., бойковъ... и гуцуловъ... нашому народу не дали русской школы. Тепер у вас, дети, есть русская школа, потому учитесь!»); «Наше соєдинєніє» («Наш карпаторусскій народ жил долги веки в малярской неволе. Пришла велика, светова война и мы освободилися. Яко свободны мы присоединилися к Чехословацкой республике, подь именем Пордкарпатска Русь. Чехоловак и родны намь по языку... они славяне и мы славяне...»; «Т. Г. Масарикъ» («Онъ понималъ, что только наука можете помочь бедному народу...») та вірші «Родина» («Наймилєйша родна хата / Родина свята мене / в каждомъ вижу свого брата / дорогой мне Родине») (Вислоцкій, 1922, с. 49–52).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Літератори-педагоги зробили вагомий внесок у підготовку підручників для української початкової школи на Закарпатті у 20–30-х рр. ХХ ст. Хоча ця проблема вже була предметом досліджень вітчизняних науковців, залишилося чимало аспектів, які потребують поглибленого осмислення, подекуди уточнення. З'ясовано, що, крім загальних суспільних та освітніх чинників, помітний вплив на змістове наповнення азбук і читанок для початкової школи справляли ідейні орієнтації літераторів. Це виразно виявилось вдоборі авторів і творів: діячі проукраїнської орієнтації (А. Волошин та О. Маркуш) уміщували тексти відомих українських письменників і поетів Наддніпрянщини, Галичини, Буковини, що формувало уявлення про єдність загальнонаціонального культурного процесу; укладачі русинської та русофільської орієнтації (І. Кизак та Д. Вислоцький) віддавали перевагу творам російських письменників та добирали тексти, які стверджували ідею етнокультурної окремішності русинів-українців Закарпаття. Загалом можемо стверджувати, що дібрані для азбук і читанок художні тексти як

складник навчального матеріалу відповідали віковим і психофізіологічним особливостям учнів початкової школи та істотно впливали на формування їхніх загальнонаукових і предметних знань, умінь, навичок, системне мислення, ціннісні орієнтації.

Предметом подальших досліджень може бути проведення спеціального текстологічного аналізу на предмет визначення авторства вміщених у навчальних книгах художніх текстів; вивчення внеску українських літераторів-педагогів у підготовку шкільної навчальної літератури для горожанських і середніх шкіл Закарпаття за міжвоєнного періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Вислоцкій, І. (1922). *Карпаторусскій букварь*. Типография «Школьной помощи»: Ужгород, 63 с.

Волошин, А. (1917). *Азбука угро-руського и церковно-славянського чтенія*. Второе издание. Copyright, 92 с.

Волошин, А. (1921). *Азбука карпато-руського и церковно-славянського чтенія*. Червертое издание. Унгварь: Унію, 104 с.

Волошин, А. (1935). *Методика народно-шкільного навчання* (на правах рукопису). Ужгород, 113 с.

Кизакъ, І. (1921). *Букварь для народныхъ школь епархіи Пряшевской*. Издание Чехослоцкой графической Уніи, Прага – Пряшевь, 1921, 119 с.

Маляр, Н. (2017). Виховний потенціал підручників для народної школи Августина Волошина. *Науковий вісник Ужгородського університету: «Педагогіка, соціальна робота»*. Вип. 2, сс. 157-160.

Маркуш, О. (1991). *Гомін Тиси. Оповідання та повісті*. Київ: Дніпро, 205 с.

Маркуш, А. (1925). *Зорниця. Перша книжочка до читання для руських дітей*. Ужгород: Книгопечатня «Свобода», 128 с.

С. Б., [Сверин Бочек]. (1922). *Гражданинь, его права и повинности. Учитель*. Прага. Ч. 9, с. 125.

Розлуцька, Г. (2005). *Зміст шкільних підручників як фактор полікультурного виховання молодших школярів у Закарпатті (1919-1939 рр.)*: монографія. Дрогобич: Коло, 282 с.

Сенько, І. (1998). Августин Волошин – автор і упорядник підручників, Земля з іменем. *Краєзнавчі студії*. Ужгород, сс. 83-88, 111–114.

REFERENCES

Vyslotskii, I. (1922). *Karpatorusskii bukvar* [Carpathian-Russian Primer]. Tipografyia “Shkolnoi pomoshchi”: Uzhhorod, 63 s. (in old Russian)

Voloshyn, A. (1917). *Azbuka uhro-ruskogo i tserkovno-slavianskogo chteniia* [Alphabet of the Ugrian-Russian and Church Slavonic Reading]. Vtoroe izdanie. Copyright, 92 s. (in old Russian)

Voloshyn, A. (1921). *Azbuka karpato-ruskogo i tserkovno-slavianskogo chteniia* [Alphabet of the Carpathian-Russian and Church Slavonic Reading]. Chervertoe izdanie. Unhvarь: Unio, 104 s. (in old Russian)

Voloshyn, A. (1935). *Metodyka narodno-shkilnoho navchannia (na pravakh rukopysu)* [Methods of Public School Education: on the Rights of Manuscript]. Uzhhorod, 113 s. (in Ukrainian)

Kyzak, I. (1921). *Bukvar dlia narodnykhъ shkol eparkhiy Priashevskoi* [Primer for Public Schools of the Pryashevskaya diocese]. Izdanie Chekhoslotskoi graficheskoi Uniy, Praha – Priashev, 1921, 119 s. (in old Russian)

Maliar, N. (2017). Vychovnyi potentsial pidruchnykiv dlia narodnoi shkoly Avhustyna Voloshyna [The Educational Potential of Textbooks for the Public School of Augustyn Voloshyn]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: "Pedahohika, sotsialna robota"*. Vyp. 2, ss. 157-160. (in Ukrainian)

Markush, O. (1991). *Homin Tysy. Opovidannia ta povisti* [Hum of Tysa. Stories and Fairy-tales]. Kyiv: Dniro, 205 s. (in Ukrainian)

Markush, A. (1925). *Zornytzia. Persha knyzhochka do chytania dlia ruskykh detei* [Zornitsa. The First Reading Book for Russian Children]. Uzhgorod: Knihopechatnia "Svoboda", 128 s.

S. B., [Sveryn Bochek]. (1922). *Hrazhdanin, ego prava i povinnosti* [A Citizen, his Rights and Duties.]. Uchitel. Praga. Ch. 9, ss. 125. (in old Russian)

Rozlutska, H. (2005). *Zmist shkilnykh pidruchnykiv yak faktor polikulturnoho vykhovannia molodshykh shkolariv u Zakarpatti (1919-1939 rr.): monohrafiia* [The Content of School Textbooks as a Factor in the Multicultural Education of Primary School Schoolchildren in Transcarpathia (1919-1939): monograph]. Drohobych: Kolo, 282 s. (in Ukrainian)

Senko, I. (1998). Avhustyn Voloshyn – avtor i uporiadnyk pidruchnykiv, Zemlia z imenem [Augustyn Voloshyn - the Author and Editor of the Textbooks. Land with a Name.]. *Kraieznavchi studii*. Uzhhorod, ss. 83-88, 111–114. (in Ukrainian)

**THE CONTRIBUTION OF WRITERS TO THE PREPARATION OF
TEXTBOOKS FOR UKRAINIAN PRIMARY SCHOOLS IN
TRANSCARPATHIA IN THE 20-30-s OF THE 20th CENTURY:
SCIENTIFIC DISCOURSE**

Iryna Rozman

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of English Philology and
Methods of Teaching Foreign Languages,

Mukachevo State University,
Mukachevo, Ukraine

ORCID: 0000-0002-4951-0074

e-mail: rozmanii@ukr.net

Oksana Lemak

PhD applicant,

Mukachevo State University,

Mukachevo, Ukraine

ORCID: 0000 0001 5439 2247

e-mail: lemakoksana23@jmail.com

Abstract. The article highlights the contribution of Ukrainian writers (writers, literary critics, editors) to the preparation of educational literature for Ukrainian primary schools in Transcarpathia in the 20s and 30s of the 20th century through the prism of scientific and pedagogical discourse. Emphasis is placed on four aspects of the raised problem: factors influencing the development of national textbooks in the region; the role of individual literary personalities in the preparation of school literature; approaches and features of its content; ideological and educational aspects of using artistic texts. It was found that a clear understanding crystallized among the writer-pedagogues that fiction in its genre variety should be a powerful means of creating a national in content and European in form textbook. Through the prism of scientific discourse, the approaches of modern Ukrainian scientists to the coverage of this problem are clarified.

A comparative analysis of the content and ideological orientation of the alphabets prepared by Augustyn Voloshyn in 1906, 1908, 1917, and 1921 was carried out. The structure and content of Oleksandr Markush's compilation of textbooks for elementary school, in particular the primer "Zornytzia", which had several editions (1925, 1926, 1930). It was found that the less researched in the Ukrainian scientific and pedagogical space is the school educational literature prepared by writers who belonged to the Ruthenian and Russophile ideological currents. From this point of view, the works written by writers and public figures Ivan Kyzak "Primer for folk schools of the Pryashevskaya diocese" (1919, 1921) and Dmytro Vyslotskyi "Karpatorusskii primer" were analyzed. It is shown how the selection of texts mainly from the works of Russian writers affected the ideological focus of the mentioned textbooks. It was concluded that the artistic texts selected for alphabets and reading books generally corresponded to the age and psychophysiological characteristics of primary school students and influenced the formation of their general scientific and subject knowledge, systemic thinking, and value orientations.

Keywords: Ukrainian writers-pedagogues, Transcarpathia, school educational literature, primary school, pedagogical discourse.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2022 р.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>